

WILLIAM BARTLETT

LONDON SCHOOL OF ECONOMICS

NAJVEĆI PROBLEM EUROPE NISU GRČKA I ŠPANJOLSKA NEGO BALKAN

Hrvatska, na sreću, uskoro napušta to društvo, europsku superperiferiju

Kada se govori o najvećim žrtvama krize, obično se misli na zemlje s europske periferije: Grčku, Španjolsku, Irsku... Ali postoji dio Europe na koji je kriza ostavila još teže posljedice, smatra britanski ekonomist William Bartlett, a to je njena superperiferija, zemlje zapadnog Balkana koje još nisu članice EU. To je regija u kojoj vlada ogromna nezaposlenost, u većem broju zemalja više je od 30 posto, kao i prilično beznađe kad je riječ o oporavku ekonomije.

O europskoj superperiferiji Bartlett će uskoro objaviti knjigu, ali utjecajem krize eurozone na zapadni Balkan već se pozabavio u radu koji je

Hrvatska je snažno rasla zbog velikog priljeva stranog kapitala. Taj se obrazac neće ponoviti. Rast ćete ubuduće morati temeljiti na vlastitim sredstvima.

Razgovarala Marina Klepo

objavljen u suradnji s Ivanom Pricom. Uz to, prema stručni rad o ekonomskoj situaciji u Hrvatskoj uoči pristupanja Europskoj Uniji. Trenutačno radi kao viši znanstveni suradnik LSEE-a, istraživačkog odjela Europskog instituta na London School of Economics and Political Science koji se bavi jugoistočnom Europom. Predmet kojem je Bartlett posvećen je politička ekonomija jugoistočne Europe.

Iako je u međuvremenu istraživao različite ekonomske probleme, ekonomski i socijalni razvoj regije glavno je područje interesa tog britanskog ekonomista, obrazovanog na sveučilištima u Cambridgeu, Liverpoolu i Londonu, više od 30 godina. Njegov doktorat iz 1979. bavi se temom nezaposlenosti i migracija u bivšoj Jugoslaviji. Prije desetak godina objavio je knjigu "Hrvatska: Između Europe i Balkana", a 2008. uslijedila je druga knjiga "Problematična regija: Gospodarski razvoj, institucionalne reforme i socijalna skrb na zapadnom Balkanu".

Uz to, radio je kao savjetnik ili suradnik brojnih međunarodnih institucija koje su bile prisutne na ovim prostorima poput Svjetske banke, Europske komisije ili UNDP-a, a kao sudionik različitih konferencija stručnoj je javnosti prilično poznat gost. Na naša pitanja odgovorio je pisanim putem.

Bez podrške EU

● **Ova je regija, čini se, vrlo inspirativna za dodjeljivanje naziva. Zašto se za sada koristi izraz superperiferija, što on uopće podrazumijeva?**

- Fraza superperiferija odnosi se na zemlje koje su dio osnovnog perifernog sistema, ali još su više izložene štetnim učincima krize nego periferne zemlje eurozone. Čine je sve zemlje koje još nisu članice EU, ali su s Unijom postigle značajnu razinu ekonomske integracije. Te ekonomije karakterizira visok stupanj euriziranosti, što ih čini jako ranjivima na sve negativne efekte krize u eurozoni. Neke od njih, primjerice, Crna Gora i Kosovo, jednostrano su uvele euro kao legalno sredstvo plaćanja, BiH ima valutni odbor, što znači formalnu vezanost valute uz euro, dok druge zemlje u regiji, poput Hrvatske, imaju visok udjel domaćih obveza de-nominiranih u eurima. Stoga je gotovo nemoguće povećanje konkurentnosti ekonomije kroz deprecijaciju valute jer bi to jednostavno povećalo trošak otplate kredita de-

nominiranih u eurima, velik broj kompanija završio bi u bankrotu, a kućanstava u siromaštvu. Na koncu, zemlje superperiferije, usprkos njihovoj snažnoj vezanosti uz euro, nemaju podršku ni jednog od sanacijskih fondova EU, ne mogu računati na ECB-ov program kupnje obveznica niti na neke druge političke instrumente za ublažavanje krize koji su dostupni perifernim članicama EU poput Grčke, Irske, Italije, Portugala i Španjolske.

● **Situacija u regiji očito je mnogo teža nego u zemljama eurozone koje su najteže pogođene krizom. To se možda najbolje vidi kroz razinu nezaposlenosti.**

- Dok je kriza u eurozoni imala teške posljedice na slabije članice na periferiji EU,

nije baš prepoznato da je kriza imala još teže posljedice na zemlje u nesigurnoj europskoj superperiferiji. U nekoliko tih zemalja nezaposlenost je veća nego u Grčkoj i Španjolskoj. U Makedoniji, primjerice, stopa nezaposlenosti iznosi 31,2 posto, u BiH je 28 posto, a u Srbiji 25,5 posto. Nezaposlenost mladih također je na povijesno visokoj razini i u svakoj od tih zemalja premašuje 50 posto. Zemlje superperiferije posebno su osjetljive na krizu u eurozoni zbog visokog stupnja euriziranosti. U Srbiji je četiri petine kredita privatnom sektoru denominirano u stranoj valuti, a u Hrvatskoj su tri četvrtine svih kredita u stranoj valuti. Kako zbog visoke eurizacije zemlje vrlo teško mogu provesti re-

alnu devalvaciju, kao jedini način povećanja međunarodne konkurentnosti preostaje im interna devalvacija kroz domaću recesiju i smanjenje troška cijene rada. Da bi to provele, međutim, ne mogu računati na pomoć smanjenja duga europskih institucija i moraju nametnuti čak i oštrije programe štednje od onih koje je pokušala Grčka. Intenziviranje krize u eurozoni tijekom 2011. i u prvoj polovici 2012. godine imalo je očekivan utjecaj na superperiferiju. Već smanjen zbog globalne financijske krize, priljev od izravnih stranih ulaganja i doznaka dodatno je smanjen zbog ponovnog usporavanja u eurozoni, što je značajno pogoršalo ekonomsku situaciju u regiji. U trećem kvarta-

lu ove godine BDP Srbije, primjerice, pao je 2,2 posto, a u četvrtom kvartalu očekuje se daljnji pad, nagovješćujući novu recesiju u trenutku kada je stopa nezaposlenosti već iznad 25 posto.

Efekt prelijevanja

● **Što bi moglo pomoći zemljama u regiji, ima li izlaza iz te spirale?**

- Budući ekonomski razvoj superperiferije značajno ovisi o razvoju situacije u eurozoni. Ako se kriza produbi, a to se čini izglednim, te ako se ekonomska stagnacija u trgovinskim partnerima regije poput Grčke i Italije nastavi idućih pet godina, što je također izvjesno s obzirom na obuhvat programa štednje, efekt prelijevanja na superperiferiju bit će nei-

zbežan. Štoviše, vjerojatno je da će se banke iz Austrije, Grčke i Italije, koje drže 95 posto bankarskog sustava, nastaviti razduživati i povlačiti kapital iz regije kako bi ojačale oslabljenu kapitalnu bazu kod kuće. To će predstavljati dodatni stres za ekonomije superperiferije jer će izgledi nisu sjajni usprkos nesporno dugoročnim ekonomskim potencijalima regije koja je bogata mineralima i drugim prirodnim resursima, koja ima obrazovanu populaciju i smještena je u blizini velikog europskog tržišta.

bolji poticaji koji bi ih usmjerili u produktivne investicije. Regionalna suradnja na infrastrukturnim projektima mogla bi također potaknuti rast ekonomije. Međutim, nije vjerojatna ni brža integracija u EU, niti napredak u području regionalne suradnje. To sugerira da izgledi nisu sjajni usprkos nesporno dugoročnim ekonomskim potencijalima regije koja je bogata mineralima i drugim prirodnim resursima, koja ima obrazovanu populaciju i smještena je u blizini velikog europskog tržišta.

Potencijali Hrvatske

● **Hrvatska uskoro napušta to trusno područje superperiferije, makar formalno. Što će to suštinski značiti za njenu ekonomiju?**

- Ekonomska situacija u Hrvatskoj iznimno je ozbiljna. Uoči ulaska u EU u srpnju 2013. godine zemlja je ušla u recesiju s dvostrukim dnom. Ekonomija je u recesiji već četiri godine, očekuje se da će BDP u 2012. godini pasti 1,6 posto, a nezaposlenost se povećava; od 2008. godine gotovo je udvostručila, sa 8,6 na 15 posto (anketna metodologija, op.a). Međunarodna zaduženost premašila je 100 posto BDP-a i ove godine mogući su problemi s otplatom duga jer je S&P smanjio kreditni rejtinga na status smeća. Izvoz je nekonkurentan i bilježi pad pa je izlaz iz krize teško tražiti u prihodi-ma od izvoza. Ipak, pozitivno je to što su prinosi na državne obveznice ostali na umjerenih 4,7 posto nakon smanjenja rejtinga i Vlada vjeruje da će moći financirati ogroman dug sama se zadužujući u inozemstvu, bez pomoći MMF-a. U tome joj pomažu i ogromne međunarodne rezerve koje svake godine povećava zahvaljujući zaradi od turizma.

● **Vjeruje se da bi Hrvatska ipak mogla imati veliku korist od članstva u EU ako uspije povući dovoljno novca iz europskih fondova?**

- Nakon ulaska u EU Hrvatska će imati pristup strukturnim fondovima i kohezijskom fondu i u drugoj polovici 2013. može računati na alokaciju 449,4 milijuna eura. Primit će 8,7 milijuna eura iz Europskog fonda za ribarstvo. Dodatnih 29 milijuna eura osigurat će Transitional Facility za jačanje administrativnih i pravosudnih kapaciteta, kao i 75 milijuna eura iz Cash Flow Strengthening Facility. Za provedbu šengenskih pravila bit će joj na raspolaganju dodatnih 40 milijuna eura. S druge strane, Hrvatska će u drugoj polovici 2013. godine u europski proračun morati uplatiti 267,7 milijuna eura. To bi moglo preokrenuti stanje u ekonomiji pogođenoj recesijom. Međutim, usprkos velikim mogućnostima, nije izgledno da će Hrvatska povući sva ta sredstva zbog slabih apsorpcijskih kapaciteta. U razdoblju od 2007. do 2011. godine Hrvatskoj su bili na raspolaganju pretpristupni fondovi u ukupnom iznosu od 668 milijuna eura, a od toga je iskoristila samo 21 posto, uglavnom zbog spore

Uz turizam, Hrvatska ima velike potencijale u sektorima kao što su kemijska i farmaceutska industrija, transport, građevina i prehrambena industrija

pripreme projekata i teškoća u izradi traženih aplikacija za fondove.

● **Vidite li vi neke hrvatske potencijale kojima bi se trebalo više okrenuti?**

- Hrvatska ima velike potencijale koji se temelje na tradicionalnoj vještini u industrijskoj proizvodnji. Nažalost, mnoge su od njih propale tijekom tranzicije, dijelom zbog pogrešnog procesa privatizacije koji se dogodio u nepovoljnim uvjetima, u vrijeme rata, i tako je beskrupuloznim tajkunima omogućeno da uzmu imovinu i vode industrijsku bazu zemlje. Od 2000. godine malo je toga učinjeno da bi se popravila konkurentnost ekonomije i zemlja je jedna od najlošije pozicioniranih na ljestvici lakoće poslovanja. Uložak na tržište nove, male, dinamične i poduzetničke tvrtke jednostavno je blokirao zbog naslijeđenih interesa, političkih veza i dominacije velikih kvazimonopolističkih kompanija. Napredak ekonomije priječio je i precijenjeni tečaj, međutim, njegova prilagodba nije moguća zbog visokog stupnja euriziranosti zemlje. Uz turizam, Hrvatska zapravo ima velike potencijale u sektorima kao što su kemijska i farmaceutska industrija, transport, građevina i prehrambena industrija. Ekonomija ima potencijale i u novim visokim tehnologijama i industrijama koje zapošljavaju visokobrazovanu radnu snagu, kao i u kulturnoj industriji, uključujući dizajn i inovativne kulturne proizvode.

Novčana injekcija

● **O tome kako iskoristiti raspoložive potencijale vode se duge i opsežne rasprave. Kakvo je vaše mišljenje o tome?**

- Kao prvo, nužno je veće

U brodogradnju je odlazio ogroman državni novac koji je mogao biti iskorišten za poboljšanje sustava obrazovanja i zdravstva, nove tehnologije i mala poduzeća

investiranje u obrazovanje. Metode i sadržaj učenja u strukovnim školama i na sveučilištima moraju se poboljšati i reformirati. Zagrebačko Sveučilište, primjerice, daleko je ispod svojih potencijala u međunarodnim rangiranjima: reforma sustava istraživanja i inovacija nasušno je potrebna. Brodogradnja je povijesno jedna od glavnih industrija, zapošljava 12.000 radnika i čini osmi-nu vanjske trgovine, ali zbog lošeg upravljanja, nedostataka u ulaganja i restrukturiranja to su poduzeća koja godinama stvaraju gubitke. U njih je odlazio ogroman državni novac koji je mogao biti iskorišten za poboljšanje sustava obrazovanja i zdravstva, za ulaganje u nove tehnologije i mala poduzeća.

● **Prije ulaska u EU, Hrvatska će morati riješiti problem tih kompanija. Kako vidite razvoj događaja po tom pitanju?**

- Prema pravilima Akta o pristupanju i kao uvjet za zatvaranje poglavlja o tržišnom natjecanju, Hrvatska je obvezna privatizirati ili zatvoriti pet državnih brodogradilišta. Njihovo zatvaranje ili restrukturiranje značit će povećanje broja nezaposlenih u Hrvatskoj. Umjesto da forsira zatvaranje ili prodaju kompanija, bilo bi bolje da EU osigura ogromnu novčanu injekciju za potpunu modernizaciju brodogradilišta i restrukturira ih tako da u godinama koje dolaze mogu pridonijeti ne samo Hrvatskoj, nego i ekonomiji EU te osigurati postupni prijelaz prema njihovoj profitabilnosti.

Iskoristiti priliku

● **Mislite da je tako nešto moguće?**

- To bi se moglo napraviti pod uvjetima vlastitih pravila EU o 'novoj industrijskoj politici' i opravdati kao način da se potakne ekonomski rast u zemlji, zajedno uz provedbu programa štednje. Na kraju, Njemačka, Francuska i druge velike zemlje EU nalaze način da podrže svoje velike domaće industrije, bez obzira na pravila EU o državnim potporama. Međutim, s obzirom na sadašnju situaciju i činjenicu da su odluke o brodogradilištima već donesene, važno je da hrvatska Vlada, što je prije moguće, nađe izlaz iz opasne ekonomske recesije.

● **Što biste joj vi savjetovali?**

- Vlada će morati iskoristiti svaku priliku koju joj osigurava članstvo u EU da bi došla do novca europskih fondova za inovacije, za ruralni razvoj, za regionalni razvoj, obrazovanje, obučavanje radne snage te razvoj ekonomskih potencijala u industriji i uslugama. Pritom je ključno da što je više moguće potakne stvaranje novih inovativnih kompanija oslanjajući se na politiku EU koja potiče mali privatni biznis, obrtništvo i kooperaciju. Usprkos svim troškovima članstva u EU, hrvatska Vlada, bez obzira na to koja stranka bude na vlasti, morat će usvojiti proaktivan pristup jer će jedino na taj način u idućim godinama osigurati najveću moguću prednost od članstva u EU.

Nužno je veće investiranje u obrazovanje. Zagrebačko Sveučilište daleko je ispod svojih potencijala u međunarodnim rangiranjima